

## Література

1. Анікеєв Г.Б. Захисна функція юридичної допомоги в адміністративному процесі : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2012. 188 с.

2. Звіт щодо стану розгляду судами справ за участі митниць Держмитслужби протягом січня – грудня 2024 року. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-u-sudovomu-poriadku>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-14>

## ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ПІДХІД ЄСПЛ

**Іщенко О. О.**

*студентка 3 курсу факультету слідчої та детективної діяльності,  
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

Право на життя є однією з фундаментальних гарантій, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і виступає базовою передумовою реалізації інших прав і свобод. У сучасних умовах збройного конфлікту на території України це право набуває особливого значення, адже його дотримання безпосередньо пов'язане з захистом цивільного населення, військовослужбовців та інших осіб, що перебувають у зоні бойових дій [5, с. 27]. Порушення права на життя у збройних конфліктах не лише становить загрозу національній безпеці та конституційному ладу, але й тягне міжнародно-правову відповідальність держави [3, с. 212]. У практиці Європейського суду з прав людини сформувалася доктрина захисту права на життя в умовах збройних конфліктів, що особливо важливо для України в контексті міждержавних справ проти Російської Федерації [1].

В Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) стаття 2 встановлює обов'язки держав щодо захисту життя: держава зобов'язана не тільки утримуватися від свавільного позбавлення життя, а й вживати превентивних заходів для захисту життя під час збройних конфліктів [4, с. 45–58]. ЄСПЛ у своїй практиці наголошує, що порушення права на життя може виникнути як внаслідок прямого застосування сили державою, так і через її бездіяльність, зокрема неналежну організацію захисту

цивільного населення та відсутність ефективного розслідування випадків загибелі осіб. Так, у справі “Ukraine and the Netherlands v. Russia” (2025) Суд підкреслив, що держава, яка здійснює ефективний контроль над певною територією, несе обов’язок захищати життя осіб на цій території [1]. Аналогічно, у справі “Ukraine v. Russia (re Eastern Ukraine)” (2023) ЄСПЛ зазначив, що держава повинна забезпечувати виконання своїх позитивних зобов’язань навіть в умовах бойових дій [2].

Крім того, аналітичні дослідження, зокрема звіт Харківської правозахисної групи та аналітичний огляд Expert Centre for Human Rights, підтверджують, що дотримання права на життя під час воєнних дій вимагає не лише законодавчого врегулювання, а й практичного забезпечення ефективних механізмів контролю та розслідування порушень [5]. Дослідження “Casebook/CRC” також показує, що у випадках порушення права на життя під час війни критично важливим є дотримання стандартів пропорційності та необхідності при застосуванні сили [7, с. 3]. Таким чином, міжнародно-правові стандарти захисту права на життя поєднують обов’язки держав утримуватися від порушень і забезпечувати ефективні превентивні та розслідувальні заходи навіть у складних умовах збройних конфліктів.

Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у формуванні стандартів захисту права на життя під час збройних конфліктів. Практика Суду охоплює як міждержавні, так і індивідуальні справи, які дозволяють окреслити рамки відповідальності держав за порушення ст. 2 Європейської конвенції з прав людини. Серед ключових рішень можна виділити справи: «Ісаєва проти Росії», «Тагаєва та інші проти Росії» та «Україна та Нідерланди проти Росії», де Суд оцінював дії держави у контексті застосування сили та захисту цивільного населення під час бойових дій. Наприклад, у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» ЄСПЛ встановив порушення права на життя у випадках масового застосування непропорційної сили та недостатніх превентивних заходів, підкресливши обов’язок держави здійснювати ефективний контроль над особами, які перебувають під її юрисдикцією. Підхід Суду передбачає диференціацію між негативними та позитивними зобов’язаннями держави. До негативних відноситься утримання від свавільного позбавлення життя, а до позитивних – забезпечення превентивних заходів для захисту життя, а також проведення ефективних і об’єктивних розслідувань у випадках смерті або тяжких ушкоджень [3, с. 210-218].

Критерії оцінки дій держави включають такі аспекти: пропорційність застосованих заходів або сили; необхідність вжитих дій у конкретних умовах бойових дій; ефективність розслідувань порушень права на життя, включно з доступом потерпілих до правосуддя та компенсації шкоди [6, с. 25]. Таким чином, практика ЄСПЛ створює чіткі орієнтири для держав,

які беруть участь у збройних конфліктах, визначаючи межі законного застосування сили та обов'язки щодо захисту життя, що є критично важливим для імплементації у національне законодавство та правозастосовчу практику України [7, с. 10].

В Україні застосування стандартів ЄСПЛ у сфері захисту права на життя стикається з певними проблемами. По-перше, часткова адаптація норм Конвенції до національного законодавства обмежує ефективність їхнього виконання. По-друге, існує потреба підвищення правової культури серед суддів щодо практики ЄСПЛ. Нарешті, механізми контролю за виконанням рішень Суду залишаються недостатньо розвиненими. У зонах активних бойових дій виникають додаткові труднощі: обмежений доступ до місць подій, загроза безпеці слідчих та недостатня кількість незалежних експертів. Практика ЄСПЛ підкреслює, що навіть за таких обставин держава зобов'язана забезпечити незалежність та ефективність розслідування. Наприклад, у справі *Ukraine and the Netherlands v. Russia* Суд наголосив на необхідності належного документування фактів порушень і контролю за діями державних органів у зоні конфлікту. ЄСПЛ розмежовує негативні та позитивні обов'язки держави щодо права на життя. Негативні зобов'язання передбачають утримання від свавільного позбавлення життя, тоді як позитивні – вживання всіх можливих заходів для запобігання загрозі життю, захисту цивільного населення та забезпечення ефективного розслідування [3, с. 212]. Для української практики доцільно імплементувати стандарти ЄСПЛ безпосередньо у національне законодавство, створити механізми контролю за виконанням рішень Суду та забезпечити незалежність і безпеку слідчих у зонах бойових дій [4, с. 50]. Дотримання цих стандартів сприятиме розвитку правової науки, підвищенню ефективності правозастосування та захисту права на життя в умовах збройного конфлікту.

### Література

1. European Court of Human Rights. *Case of Ukraine and the Netherlands v. Russia (Applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20 and 11055/22)* : Grand Chamber, 09 July 2025 / European Court of Human Rights. – Strasbourg : HUDOC, 2025. – URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/2025/en/150269>
2. European Court of Human Rights. *Ukraine v. Russia (re Eastern Ukraine) (Case of inter-State application)* : Grand Chamber, 25 January 2023 / European Court of Human Rights. – Strasbourg : HUDOC, 2023. – URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-14493>
3. Kravchenko O. B. Право на життя у практиці Європейського суду з прав людини / О. В. Kravchenko // Право України. – 2022. – № 6. – С. 210–218.

4. Венгер В. (Venher V.). The right to social protection of citizens in the conditions of the armed conflict in Eastern Ukraine : legislative challenges / V. Venher // Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal. – 2018, № 4. – С. 45–58.

5. Kharkiv Human Rights Protection Group. Право на життя (Right to Life) : звіт / Kharkiv HPRG. – Харків : Kharkiv HPRG, 2021. – 120 с.

6. Expert Centre for Human Rights. Ukraine's right to derogate from its international obligations in time of emergency threatening the life of the nation : аналітичний огляд / Expert Centre for Human Rights. – Київ : ECHR, 2023. – 40 с.

7. Casebook / ICRC. ECHR, *Khatsiyeva v. Russia – Law Protects in War Case Study* : case study / ICRC Casebook. – Женева : ICRC, 2019. – URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/echr-khatsiyeva-v-russia>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-15>

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ  
ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБОЮ УКРАЇНИ НЕЗАКОННОМУ  
ПЕРЕПРАВЛЕННЮ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН:  
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Кліщун А. В.**

*здобувач вищої освіти,*

*Національна академія Державної прикордонної служби України*

*імені Богдана Хмельницького*

*м. Хмельницький, Україна*

**Ніколаєнко Т. Б.**

*доктор юридичних наук, професор,*

*професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної  
діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби*

*України імені Богдана Хмельницького*

*м. Хмельницький, Україна*

Державна прикордонна служба України (далі – Держприкордонслужба) стикається з низкою проблем у сфері протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон [1]. Однією з ключових проблем є зростання активності організованих злочинних груп, які використовують сучасні технології та засоби для здійснення протиправної діяльності. Так, у 2023 р. було виявлено 40 таких груп, що свідчить про масштабність проблеми та необхідність посилення заходів протидії [2].